

Соціальна адаптація, на нашу думку, є початком, „першим кроком” у процесі соціалізації. Про це свідчать дослідження таких психологів як Т.В. Гусєва, В.С. Костюка, Л.І. Божович, О.В. Лішина, І.С. Кона. Крім вищезазначеної соціально-педагогічної діяльності такі дії з боку ВНЗ, як розвиток студентського самоврядування, студентського гуртожитку, студентських клубів, єдність навчання та виховання також допоможуть успішній соціалізації особистості студента з обмеженими можливостями.

Література

1. Міщук Л.І. Інтеграція студентів різної інвалідності в освіту // Вісник Запорізького національного університету. – 2007. – №1. – С. 131 – 136.
2. Болонський процес у фактах і документах [Електронний ресурс] / Упорядники М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаши, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин – Київ – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім.В.Гнатюка, 2003. – 52 с. – Режим доступу : www.tspu.edu.ua.
3. Навчання людей з особливими потребами у вищій школі / О.В. Глузман, В.Ф. Щеколодкін, Т.Ю. Подобєдова, О.О. Чуєва. – Сімферополь. – 2006. – 20 с.
4. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола. Заг.ред. А.Й. Капської. – К., 2002. – 164 с.
5. Щеколодкін В.Ф. Проект підготовки спеціалістів на спеціалізованому факультеті студентів-інвалідів в гуманитарному вузе // Гуманітарні науки. – №1. – 2004. – С. 188 – 191.
6. Василенко О.М. Соціально-педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах. – Харків: Крок, 2003. – 83 с.
7. Коваль Л.Г., Зверєва І.Д., Хлебнік С.Р. Соціальна педагогіка / соціальна робота. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.

УДК 37.013

С.А. Мукомел

ПЕДАГОГІЧНА АКСІОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Анотація. У статті розкриваються психолого-педагогічні концепції педагогічної аксіології на прикладах праць закордонних та вітчизняних дослідників, подається їх наліз, розглядаються різні підходи щодо інтерпретації цієї дефініції.

Ключові слова: педагогічна аксіологія, гуманітарні науки.

Аннотация. В статье раскрываются психолого-педагогические концепции педагогической аксиологии в трудах зарубежных и советских исследователей, дается их анализ, рассматриваются разные подходы к интерпретации данной дефиниции.

Ключевые слова: педагогическая аксиология, гуманитарные науки.

Annotation. Psycho-pedagogical conception of pedagogical aksyology on the examples of foreign and native researchers' works and their analysis is given in the following article. It is also devoted to the different approaches to this definition interpretation.

Key words: pedagogical aksyology, humanitarian sciences.

Проблеми і процеси, що визначаються нині достатньо складною і всеохоплюючою термінолексемою „аксіологія”, супроводжують людство з початку його існування. У різні історичні епохи багаточисельні філософські теорії та педагогічні доктрини крок за кроком вибудовували загальну логіку формування людини, акцентуючи увагу на якостях,

найбільш важливих для конкретного періоду. У той же час процеси загальної глобалізації невинно вели до інтеграції наукового знання, формування ціннісного сприйняття світу, активізували прагнення вчених знайти уніфіковані категорії, які б уміщували в себе багатогранність і духовність особистості, її ціннісний потенціал.

Прикладом таких дефініційних пошуків і знахідок є поява категорії „аксіологія”, яка в різні історичні епохи застосовувалась для відображення найважливіших цінностей.

Мета цієї статті полягає у розкритті сутності дефініції „педагогічна аксіологія”, її історіографічному і семантико-термінологічному аналізі, з’ясуванні соціально-педагогічного змісту даної категорії.

Теоретичний аналіз філософської літератури дозволив з’ясувати основні підходи до визначення аксіології як науки про цінності і провідні характеристики аксіологічної системи. Поняття „аксіологія” було введено французьким філософом П. Лапі (1902) і означало галузь філософії, що досліджує ціннісну проблематику.

Важливі методологічні позиції, які базуються на вивченні цінностей ученими різних філософських шкіл, дозволяють вибудувати основи сучасної аксіологічної освіти: цінності володіють великою силою і сприяють створенню нового світу культури (Г. Лотуе); питання про призначення людини та сенсі її життя можуть бути вирішені в світлі певних цінностей (В. Віндельбанд); цінність є універсальною системо- і смислоутворюючою філософською категорією (Г. Ріккерт); „емоційність” – центральне методологічне поняття аксіологічної системи (М. Шелер); особистість є зосередженість, центральне ядро „царства цінностей” (М. Шелер); теорія цінностей допоможе людині пізнати себе, свої найбільш значущі цілі, прагнення, а це знання буде для особистості не менш значущим, ніж знання законів природи (Р. Перрі).

Методологічно важливими є ідеї соціологів з ціннісної проблематики, які підкреслюють роль цінностей у якості визначника цілей і норм поведінки людей, ідеалів як головних рушіїв життєдіяльності особистості (М. Вебер, Е. Дюркгейм). Цінності, на думку Т. Парсонса, є вищі принципи, і виділивши дефініцію „ціннісні орієнтації”, він визначає її як найважливіший компонент внутрішнього світу людини, у якому відображаються світоглядні і моральні позиції особистості. [1, с. 28]

Одним із класичних визначень дефініції „ціннісні орієнтації” є думка К. Клакхона: це структуровані концепції, які впливають на думки і дії, основою яких є аналітично виділені елементи оцінювальних процесів – когнітивних, афективних і поведінкових. Слід наголосити також на зауваженні К. Клакхона про реальний прояв цінностей у ситуації вибору, основою якого виступають кодекси індивідуального і суспільного життя. [1, с. 62]

Вагомий вклад у дослідження феномену цінностей вніс Мільтон Рокіч, висновки якого дозволяють детально уявити специфіку цього явища. По-перше, вчений звертає увагу дослідників на той факт, що кількість базових цінностей людини обмежена, тому їх емпіричне вивчення є досить доступним. По-друге, люди і соціальні групи в будь-якому суспільстві поділяють одні й ті ж цінності, варіативність у долученні до яких вирізняються за ступенем прихильності і за відтінками значущості. [1, с.107] По-третє, цінності і ціннісні уявлення організовані і впорядковані в ієрархічні системи. При чому в різних групах різні цінності займають різне становище. І нарешті, розглядаючи цінності як залежну змінну в якості факторів цінностей слід враховувати особливості функціонування і зміни в культурі, соціальній системі, суспільних інституціях, структурі особистості.

До другої половини ХХ століття ціннісна проблематика зайняла гідне місце в системі філософського і соціогуманітарного знання. Видатні філософи і соціологи світового рівня висловили своє ставлення до цінностей у науці, культурі, суспільній свідомості. У СРСР до 1960 року аксіологічна проблематика не розроблялася, оскільки офіційний розгляд теорії цінностей вважався не науковим. І тільки, починаючи з 60-х років, філософи звернулися до усвідомлення ціннісних дефініцій у руслі марксистсько-ленінської парадигми. Першою серед робіт, що підіймала ціннісну проблематику, була книга В. Тугарінова „Про цінності життя і культури”, у якій він переконливо показав

актуальність ціннісної проблематики в політиці, етиці та естетиці. В. Тугарінов встановив зв'язок цінностей з потребами, інтересами, ідеалами і цілями, визначив в якості головної цінності, що дає початок будь-якій аксіологічній системі, людині, її життю та здоров'ю. В основу класифікації цінностей В. Тугарінов поклав основні галузі суспільного життя: матеріальну (виробничо-економічну), соціально-політичну, духовну і побутову. [6, с.73]

Зауваження В. Тугарінова про те, що особистісні цінності обумовлені цінностями соціальної групи або суспільства, дозволяє переконатися в думці про залежність ціннісних орієнтацій педагога від цінностей професійного суспільства. З розробкою теорії цінностей учений пов'язував розкриття нових сторін дійсності і людських стосунків, визначення перспектив життєдіяльності людиною.

На наш погляд, фундаментальне значення для розгляду проблем аксіології має філософське обґрунтоване розуміння цінностей О. Дробницьким, який зазначав, що за цінностями приховується проблема особистості і суспільства.

О. Дробницький відмічає необхідність приведення у відповідність цінностей суспільних, представлених правилами, імперативами, принципами, оцінками, і особистих, у яких виділяються прагнення, цілі, установки, схильності, бажання, інтереси, тощо [3, с.268].

Особливу роль у ціннісному опануванні дійсністю О. Дробницький відводить ідеалам, які виступають як загальнолюдське, позаісторичне, абсолютне, протилежне матеріальним інтересам. Ідеали втілюють у собі очікування і надії на завтрашній день і протистоять дійсності в якості обов'язкового. В ідеалах присутня певна суперечливість: з одного боку в них міститься нормативний зміст, вони щось пропонують людині, являючись критерієм оцінки, з іншої, – у реальній дійсності людина найчастіше приходиться до абсолютно інших результатів, ніж ті, які відображувалися в ідеалах.

Логіка роздумів приводить автора до висновку про те, що ставлення людини до предмету чи ставлення предмету до людини в дійсності є ставленням людини до самої себе, інших людей чи суспільства.

До природи духовних цінностей також звертався філософ С. Анісімов, вважаючи їх змістоутворюючим моментом життя людини. Вчений стверджує, що люди народжуються двічі: спочатку фізично, а потім духовно, коли в процесі навчання і виховання засвоюються духовні цінності, створені людством, і формуються духовні якості особистості. Роздумуючи над природою цінностей, він підкреслював, що вчені частіше за все розуміють під цінністю предмети, які володіють корисними для людини властивостями. С. Анісімов вважає беззаперечним, що цінність завжди повинна бути позитивною за своїм значенням, оскільки вона задовольняє дійсну, розумну позитивну потребу. Значення ж можуть бути і негативними [2, с. 44].

Класифікуючи цінності, С. Анісімов виділяє вищі цінності (людина і людство), цінності матеріального життя, цінності соціального життя і цінності духовного життя і культури. До останніх відносяться наукові знання, філософські, моральні, естетичні та інші уявлення, ідеї, норми та ідеали, які повинні задовольняти духовні потреби людей.

Помітний вклад у розвиток аксіологічної теорії вніс учений М. Каган, який пропонує обґрунтований підхід до оцінки феномену цінності. Він вважає необхідним виділити ціннісну проблематику і обмежити її від явищ онтологічних, гносеологічних, праксиологічних. У визначенні цінності він відмічає важливий аспект – її рефлексивно-емоційну та регуляторну функції. Цінність – це внутрішній, емоційно засвоєний суб'єктом орієнтир його діяльності, і тому вона сприймається ним як його власна духовна інтенція [5, с.164]. До цього слід додати, що роль цінностей у суспільному і культурному житті, на думку М. Кагана, двомірна, вона проявляється в ставленнях суб'єкта до об'єкту, орієнтує, регулює ставлення людей, об'єднуючи одних і роз'єднуючи інших, що володіють іншими цінностями індивідів.

М. Каган переконаний у тому, що виховання – це не що інше, як процес цілеспрямованого формування системи цінностей молодого людини, що входить у світ.

Результатом такого процесу може бути наявність у вихованця здатності до спонтанного керування своєю поведінкою. Серед інших ця дефініція являє інтерес, так як орієнтує на кінцеву мету виховання.

Цінності, на думку Є. Диміної, – це ставлення суб'єкта (людини чи суспільства) до об'єктів, сфера переживань людини. Щоб суб'єкт володів цінністю, необхідно, щоб людина усвідомлювала наявність у ній таких властивостей, які здатні задовольняти певні потреби. В якості прикладу, який підтверджує цей висновок, Є. Диміна наводить східну притчу. Учень запитує свого вчителя: наскільки вірним є вираз, що не в грошах щастя? Учитель обґрунтував справедливість цих слів наступним чином: за гроші можна купити постіль, але не сон; їжу, але не апетит; ліки, але не здоров'я; прислугу, але не друзів; жінку, але не кохання; житло, але не сімейне вогнище; розваги, але не радість; учителів, але не розум. І те, що названо, сказав учитель, не вичерпує цей список [4, с.3].

У наш час, як стверджує Є. Диміна, формуються нові ціннісні орієнтації. Наприклад, однією з вирішальних стає почуття екзистенційної безпеки, оскільки можна відмітити стійку увагу до моральних, екологічних проблем людства. Формується і діалогічне відношення до світу визнання свободи особистості. Людина сама здійснює свій вибір цінностей із різноманітності змістів, створеного людством. У зв'язку з цим дослідниця підкреслює, що виховання в сучасному суспільстві – це процес формування ціннісної свідомості, а такий процес може бути тільки діалогом.

У ході роздумів про природу цінностей Є. Диміна приходять до парадоксального (на її думку) висновку: цінності надособистісні і трансцендентні. А здатність в якості своїх життєвих орієнтирів мати не вузьке коло „своїх”, „близьких”, але, перш за все, загальнолюдські цінності – єдиний шлях зближення культур, шлях до досягнення діалогу між ними. На цій найвищій ступені свого розвитку цінності втрачають межі, замкненість і перетворюються в культурні універсалії, свого роду, зразок, на основі якого може вирости світ культурного розмаїття. Закріплені в культурних універсалиях загальнолюдські цінності та ідеали можуть забезпечити виживання та вдосконалення людства.

Таким чином, здійснивши короткий екскурс у ціннісну проблематику гуманітарного знання, можна зробити деякі висновки, які є основою для вивчення і формування ціннісних орієнтацій сучасного і майбутнього вчителя.

Як видно з робіт філософів, соціологів, термінолексема „цінність” використовується досить широко, характеризуючи значущість об'єкта, вартість предмета, властивість явищ і предметів чи сам предмет. Однак, слід підкреслити, що цінність все таки частіше виступає в аспекті значущості предмету або явища для людини (соціальної групи). Крім того, цінності виступають і в ролі вищих життєвих принципів, ідеалів і норм поведінки, на які орієнтується особистість і суспільство. З цього слідує, що цінності поєднують у собі матеріальні і духовні основи.

Література

1. Аксиологические приоритеты в сфере образования и воспитания (история и современность) / Под ред. З.И. Равкина. – М.: ИТОП РАО, 1997. – 370 с.
2. Анисимов С.Ф. Ценности реальные и мнимые. – М.: Мысль, 1970. – 181 с.
3. Дробницкий О.Г. Мир оживших предметов. – М.: Политиздат, 1967. – 351 с.
4. Дымина Е.В. Мир ценностей и проблема осмысления действительности. – М.: Наука, 1999. – 12 с.
5. Каган М.С. Философская теория ценностей. – СПб.: ТООТК Петрополис, 1997. – 205 с.
6. Тугаринов В.П. О ценностях жизни и культуры. – Л.: ЛГУ, 1960. – 156 с.